

การทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์

The literature Review in social science research

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร.*

บทคัดย่อ

การทบทวนวรรณกรรม เป็นกระบวนการหนึ่งในการค้นหาแนวคิด ทฤษฎี หลักการและเหตุผล เพื่อใช้เป็นข้ออ้างอิงและข้อสนับสนุนในการทำวิจัย นอกจากนั้นการทบทวนวรรณกรรมยังส่งผลต่อการได้ผลงานวิจัยที่ดี เพราะเป็นขั้นตอนของการวิจัยที่บอกให้ทราบว่า ผู้ที่ทำการวิจัยมีความรอบรู้ในปัญหาที่ตนทำการวิจัยและได้ศึกษาค้นคว้ามามากน้อยเพียงใด สามารถเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลหรือแปลผลข้อมูลต่างๆ ได้ดีเพียงใด การทบทวนวรรณกรรมที่ดีต้องสามารถเชื่อมโยงผลงานเหล่านั้นเข้ากับผลการวิจัยโดยผ่านกระบวนการอภิปรายผลการวิจัยให้เห็นชัดเจน

คำสำคัญ: การทบทวนวรรณกรรม, งานวิจัยทางสังคมศาสตร์

Abstract

Literature Review is the process of searching for concepts, theories, principles and reasons to use as the references and support for research. In addition, the literature review also helps to get the good research. It is the step that indicates that the researchers have knowledge and methodology to conduct the good research, collecting data and data analysis. Good literature review should be integrated with the research findings by clear discussion process.

Key Word: Literature Review, Social Science Research

บทนำ

การทบทวนวรรณกรรมเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการวิจัยและมีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนอื่นๆ ได้แก่ การกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการทำวิจัย การกำหนดสมมติฐาน การกำหนดตัวแปร การกำหนดรูปแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ถึงแม้ว่าขั้นตอน

* อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วังน้อย)

การกำหนดปัญหาการวิจัยจะเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการวิจัยก็ตาม การทบทวนวรรณกรรมควรจัดกระทำควบคู่ไปกับการกำหนดปัญหาการวิจัย เนื่องจากปัญหาที่ต้องการทำวิจัยในระยะแรกมักจะมีลักษณะกว้างเกินไปจนไม่สามารถวางแผนการวิจัยที่ชัดเจนได้ การทบทวนวรรณกรรมในขั้นต้น จะช่วยในการกำหนดปัญหาให้แคบและชัดเจนขึ้น ช่วยให้ผู้วิจัยมั่นใจในความเป็นไปได้ในการทำวิจัยในเรื่องนั้น

การทบทวนวรรณกรรมคืออะไร

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) คือการศึกษา ค้นคว้าสารสนเทศ การรวบรวมข้อมูลและประมวลผลงานทางวิชาการ เช่น รายงานผลงานวิจัย บทความทางวิชาการ วารสารวิชาการ บทคัดย่อ บทปริทัศน์ (reviews) หนังสือ ตำราวิชาการ เอกสารและรายงานของราชการ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมทั้งบทวิจารณ์ทฤษฎี บทเนื้อหาสรุปองค์ความรู้ แนวคิด ปรัชญา ระเบียบของเนื้อหาวิชาการต่างๆ และตำราที่กล่าวถึงหรือมีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัยต้องการจะศึกษาวิจัยเพื่อประเมินประเด็น แนวความคิด ทฤษฎี หลักการ ระเบียบวิธีวิจัย ตัวแปร เทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูลหรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตลอดจนข้อสรุป ข้อเสนอแนะจากผลงานทางวิชาการ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหรือประเด็นของปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัย

วัตถุประสงค์ของการทบทวนวรรณกรรม

โดยทั่วไปนักวิจัยจะทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญประการใดประการหนึ่งหรือหลายประการ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานเชิงทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการวิจัย การที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาแนวคิด (Concept) ทฤษฎี (Theory) และเอกสารงานวิจัยตลอดจนตำราวิชาการต่างๆ จะทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนหลักการและเหตุผลที่สำคัญของเรื่องที่ต้องการศึกษามากขึ้น และยังทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจตัวแปรที่เคยมีการศึกษาวิจัยได้อย่างละเอียด ซึ่งทำให้รู้ว่าตัวแปรชนิดใดมีความสำคัญมากน้อยเพียงใดและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งจะนำมาเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิด (Conceptual framework) หรือกรอบทฤษฎี (Theory framework) ของการวิจัยได้ ซึ่งจะนำไปสู่การตั้งสมมติฐานการวิจัยต่อไป

๒. เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework) หมายถึง ชุดตัวแปรสำคัญในการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative major variables) หรือชุด Typology ที่ถูกกำหนดขึ้น (analyst-constructed typology) เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ อนึ่ง Typology หมายถึง รูปแบบ (pattern) สิ่งที่จำแนก (category) / เรื่องราวหรือประเด็นหลัก (theme)

๓. เพื่อศึกษาเครื่องมือและตัวแปรที่เหมาะสม การทบทวนวรรณกรรมทำให้ผู้วิจัยทราบถึงชนิดของเครื่องมือที่เหมาะสมจะใช้วัดตัวแปร วิธีการสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ตลอดจนผลการใช้เครื่องมือแต่ละชนิดในงานวิจัยอื่นๆ ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการสร้างเครื่องมือที่เหมาะสมกับงานวิจัยของตนได้

๔. เพื่อนำมาออกแบบวิธีการวิจัย การเปรียบเทียบระเบียบวิธีการวิจัยกับข้อค้นพบของงานวิจัยที่มีอยู่เดิมว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรคและโอกาสอย่างไรต่อข้อค้นพบนั้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อสรุปดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อกำหนดวิธีการวิจัยในเรื่องที่ต้องการศึกษาได้

๕. เพื่อช่วยในการอภิปรายผล และแปลความหมายของผลการวิจัย การทบทวนวรรณกรรมจะทำให้ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลและแปลความหมายของผลการวิจัยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผลการวิจัยที่ได้เมื่อนำมาเขียนอภิปรายผลหรือแปลความหมายจะต้องมีแนวคิด ทฤษฎี หรือผลงานวิจัยครั้งก่อนมารองรับ และเปรียบเทียบว่าข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้แตกต่างหรือคล้ายกับทฤษฎี และผลงานวิจัยที่ค้นคว้ามาแต่ต้นหรือไม่ เพราะเหตุใด และทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

๖. เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานวิจัย การทบทวนวรรณกรรมทำให้ผู้วิจัยเข้าใจบริบทของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการทำวิจัย จุดอ่อน จุดแข็ง ช่องว่างหรือขีดจำกัดของการวิจัย ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยต้องใช้ความระมัดระวังในการทำวิจัยเพิ่มขึ้น และพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับการดำเนินการวิจัยของตน และพยายามหาวิธีการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมเป็นการสะท้อนศักยภาพของผู้วิจัยว่าสามารถเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผล (organize) หรือแปลผลข้อมูลต่างๆ ได้ดีเพียงใด การเขียนงานทบทวนวรรณกรรมที่ดีต้องสามารถเชื่อมโยงผลงานเหล่านั้นเข้ากับโครงการวิจัยให้เห็นชัดเจน

ประโยชน์ของการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิจัยในทุกเรื่อง ทั้งก่อนและระหว่างทำวิจัย ซึ่งพอสรุปเฉพาะที่สำคัญๆ ได้ดังนี้

๑. ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจแนวทางในการศึกษามากขึ้น เนื่องจากแนวคิดทฤษฎีและรวมไปถึงงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจะให้ข้อมูลในเบื้องต้นว่าเรื่องที่กำลังจะศึกษาอยู่นั้นมีฐานความคิด ข้อถกเถียง แนวทางการศึกษาที่ผ่านมาและผลการศึกษว่าเป็นอย่างไรบ้าง

๒. ช่วยกำหนดและให้ขอบเขตของปัญหาการวิจัย ปกติหัวข้อเรื่องที่สนใจทำวิจัยจะมีลักษณะกว้างๆ จึงต้องกำหนดและจำกัดขอบเขตให้แคบลง มีลักษณะเฉพาะเจาะจงว่า ต้องการศึกษาลักษณะใดกันแน่ โดยอาศัยทฤษฎีและความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมช่วย

๓. ช่วยสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ให้เห็นภาพแนวคิดและวิธีการทำวิจัยเรื่องนั้นโดยตลอด ตั้งแต่ต้นจนจบการทำวิจัย

๔. ช่วยเลือกวิธีการศึกษาและวัดตัวแปร ทำให้รู้ว่าจะใช้วิธีการใดหาคำตอบข้อสงสัยหรือปัญหาการวิจัยที่ต้องการศึกษา จะออกแบบการวิจัยอย่างไร จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไหน จะวัดตัวแปรที่ศึกษาด้วยวิธีใด หาเครื่องมือรวบรวมข้อมูลได้ที่ไหนหรือจะสร้างและพัฒนาเครื่องมือรวบรวมข้อมูลต้องทำอะไร

๕. ช่วยให้รู้วิธีการและแนวการวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้ทราบว่าต้องวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไร ต้องใช้สถิติอะไร ทำให้มีแนวทาง และเริ่มการวิเคราะห์ที่ได้ไม่หลงทาง

๖. ช่วยแปลผลการวิจัยและเป็นแนวทางการเขียนรายงานผลการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับงานวิจัยจะเป็นรูปแบบและตัวอย่างที่ดีสำหรับใช้เป็นแนวทางในการแปลผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย

๗. ช่วยสนับสนุนผลการวิจัยของเราและช่วยให้เขียนข้อเสนอแนะการทำวิจัยต่อไป เนื่องจากผลการวิจัยของเราที่ได้ เมื่อเผยแพร่จะต้องมีการอภิปรายหรือวิจารณ์ด้วย เพื่อให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือและยอมรับได้ การอภิปรายต้องหาทฤษฎีและงานวิจัยในอดีตมาสนับสนุน การทบทวนวรรณกรรมไว้ก็จะมีหลักฐานใช้อ้างอิงและชี้แนะแนวทางการเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๘. ช่วยให้เลือกทำเรื่องหรือปัญหาการวิจัยใหม่ๆ ไม่ทำวิจัยในปัญหาที่ซ้ำกับผู้อื่น การทบทวนวรรณกรรมจึงช่วยให้เลือกปัญหาที่ต่างออกไป

๙. ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ในเรื่องที่สนใจให้งอกงามก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น เมื่อทบทวนวรรณกรรมทำให้รู้ ได้แนวคิด เกิดแนวทาง ขยายเพิ่มเติมให้แนวคิดและความรู้สมบูรณ์และขยายกว้างไกลยิ่งขึ้น

แหล่งที่มาของวรรณกรรม

ในการทำวิจัยทุกครั้ง ผู้วิจัยจำเป็นจะต้องทบทวนวรรณกรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นข้อสนับสนุนงานวิจัยที่จะทำขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดทิศทางการวิจัยได้อย่างถูกต้องและทำให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ แต่ก่อนที่จะมีการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยจำเป็นต้องทราบแหล่งที่มาของวรรณกรรมเสียก่อน ซึ่งแหล่งที่มาของวรรณกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ประเภทเอกสารสิ่งพิมพ์ วรรณกรรมประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่

๑.๑ หนังสือ ตำราวิชาการทั่วไป (Books General Science) หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม หรือเป็นชุดก็ได้ โดยเอกสารเหล่านี้จะมีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมเนื้อหาทางวิชาการ ความรู้ต่างๆ ในแต่ละสาขาวิชา เช่น หนังสือ หรือตำราเรียนของนักเรียน นักศึกษาในแต่ละระดับ หนังสือหรือตำราเหล่านี้จะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความรู้ ทฤษฎีแนวคิดที่

น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยสามารถค้นคว้าหาแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานให้ตรงกับสิ่งที่ผู้วิจัยมีความสนใจได้จากตำราทางวิชาการเหล่านี้

๑.๒ วารสารวิจัยและวารสารวิชาการ (Periodicals and Technical Journals) เป็นหนังสือชนิดหนึ่งที่ประกอบไปด้วยบทความทางวิชาการที่นำมารวบรวมอยู่ในเล่มเดียวกัน โดยมีการจัดพิมพ์ตามกำหนดวาระ เช่น รายสัปดาห์ รายเดือน หรือทุก ๓ เดือน ๖ เดือน แล้วแต่วารสารวารสารเป็นหนังสือที่รวบรวมสรุปผลงานทางวิชาการ ที่เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาปัจจุบัน และมีลักษณะเป็นวารสารเฉพาะสาขาวิชา เช่น วารสารพุทธจักร, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ฯลฯ

๑.๓ รายงานผลการวิจัย (Research Report) เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีการรายงานผลการวิจัยในสาขาต่างๆ หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว รายงานการวิจัยจะประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระในส่วนที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ บทนำ วัตถุประสงค์ การทบทวนวรรณกรรม การกำหนดสมมติฐาน ระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยสามารถค้นหารายงานการวิจัยได้จากหน่วยงานที่ทำการวิจัยหรือสถาบันที่สนับสนุนทุนวิจัย หรือห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เป็นต้น

๑.๔ วิทยานิพนธ์ และดุษฎีนิพนธ์ (Thesis & Dissertation) เป็นรายงานการวิจัยของนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มคล้ายหนังสือแต่ไม่มีการจัดจำหน่ายและถือว่าเป็นสิ่งพิมพ์ต้นฉบับ มีเนื้อหาสาระที่ครบถ้วนทั้งบทคัดย่อ วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งมีเอกสารอ้างอิงท้ายเล่มซึ่งผู้วิจัยสามารถนำไปค้นคว้าเพิ่มเติมได้อย่างสะดวก

๑.๕ รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการ (Annual Seminar) เป็นเอกสารที่จัดพิมพ์ขึ้นหลังจากการประชุมเสร็จสิ้นแล้ว โดยจะรวบรวมเนื้อหาสาระที่นำเสนอในที่ประชุมสัมมนา

๑.๖ วารสารปริทัศน์ (Review Journals) เป็นเอกสารที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อรวบรวมผลงานปฐมภูมิมาอยู่ในที่เดียวกัน โดยจะแสดงให้เห็นความเป็นมาและแนวโน้มของเรื่องต่างๆ วารสารประเภทนี้จะเขียนโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาซึ่งเป็นที่ยอมรับและมักจะเน้นที่ความเห็นของผู้เขียนเป็นหลัก

๑.๗ หนังสือพิมพ์ (Newspaper) เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอข่าวหรือเหตุการณ์ต่างๆ รายวัน เช่น ไทยรัฐ มติชน เดลินิวส์ Bangkok Post, The Nation, Newsweek เป็นต้น ผู้วิจัยอาจอาจจะให้ความสนใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ แต่อย่างไรก็ตามควรมีการตรวจสอบความถูกต้องก่อนจะนำมาใช้อ้างอิง

๑.๘ เอกสารทางราชการ ได้แก่ ประกาศ คำสั่ง จดหมายเหตุ ใช้ค้นคว้าหัวข้อเกี่ยวกับการกิจของหน่วยงาน

๑.๙ หนังสืออ้างอิง (Reference books) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีการรวบรวมขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อให้สืบค้นได้อย่างรวดเร็ว หนังสืออ้างอิงเป็นหนังสือที่ใช้อ่านประกอบ หรืออ้างอิงเรื่องราวเพียงบางตอนในเล่มเท่านั้น มิใช่หนังสือที่ต้องการอ่านทั้งเล่ม หนังสืออ้างอิงมีประโยชน์ในการใช้ประกอบการค้นคว้าวิจัย หนังสืออ้างอิงมีหลายชนิด แต่ละชนิดก็มีวิธีการใช้แตกต่างกัน ซึ่งจะนำมากล่าวเฉพาะที่สำคัญ ดังนี้

๑) พจนานุกรม (Dictionary) เป็นหนังสือที่อธิบายความหมายของคำศัพท์ โดยมีการเรียงลำดับคำศัพท์ตามตัวอักษร ตามเสียง หรือตามลำดับอื่นๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการใช้พจนานุกรมนั้นๆ พจนานุกรมยังมีนัยถึงหนังสือที่ให้รายละเอียด ครอบคลุมวงศัพท์ที่กว้าง ผู้ใช้จะได้รับความรู้เกี่ยวกับการสะกดคำ ความหมาย คุณสมบัติทางไวยากรณ์ ตัวอย่างประโยค การออกเสียง ประวัติคำ หรือคุณลักษณะอื่นๆ เป็นต้น

๒) สารานุกรม (Encyclopedia) เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวต่างๆ ทุกแขนงโดยให้ความรู้ที่เป็นพื้นฐานกว้างๆ การเรียงลำดับเนื้อเรื่องอาจเรียงลำดับตามตัวอักษรหรือหมวดหมู่มีตรรกะนี้ ตัวอย่างสารานุกรม เช่น สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

๓) หนังสือรายปี (Yearbooks) เป็นหนังสือที่เสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นในรอบปีที่ผ่านมา หรือเรื่องราวในอดีตถึงปัจจุบัน

๔) หนังสืออ้างอิงเฉพาะสาขาวิชา เป็นหนังสืออ้างอิงต่างๆ เฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ

๕) นามานุกรม (Directories) เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับบุคคล องค์กร สถาบันและหน่วยงานต่างๆ เช่น นามานุกรมท้องถิ่น

๖) อักษรานุกรมชีวประวัติ (Biographical Dictionary) เป็นหนังสือที่มีการรวบรวมชีวประวัติของบุคคลหลายคนไว้ในเล่มเดียวกันหรือในชุดเดียวกัน

๑.๑๐ ดัชนีวารสาร (Periodical Indexes) เป็นหนังสือคู่มือการค้นหาค้นหาบทความและวารสารซึ่งระบุถึงแหล่งที่มีหนังสือวารสารนั้น

๑.๑๑ หนังสือบรรณานุกรม (Bibliography) เป็นหนังสือที่รวมรายชื่อหนังสือ หรือสิ่งพิมพ์ในช่วงเวลาหนึ่ง ได้แก่ บรรณานุกรมของสถาบัน บรรณานุกรมเฉพาะสาขาวิชา

๒. ประเภทโสตทัศนวัสดุ เป็นวรรณกรรมที่ไม่ได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ ได้แก่

๒.๑ ทัศนวัสดุ (Visual Materials) เป็นทรัพยากรสารสนเทศที่ผู้รับต้องใช้สายตารับรู้ อาจดูด้วยตาเปล่าหรือใช้เครื่องฉายช่วยขยายภาพ เช่น รูปภาพ แผนที่ แผนภูมิ วัสดุกราฟิก หรือวัสดุลายเส้น ลูกโลก หุ่นจำลอง เกม ภาพนิ่งหรือแผ่นชุดการสอน เป็นต้น

๒.๒ โสตวัสดุ (Audio Materials) เป็นทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้เสียงเป็นสื่อในการถ่ายทอดสารสนเทศ ได้แก่ แผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง หรือเทปบันทึกเสียง แผ่นดิสก์ เป็นต้น

๒.๓ โสตทัศนวัสดุ (Audio Visual Materials) เป็นวัสดุสารสนเทศที่มีทั้งภาพและเสียง ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์สไลด์ ประกอบเสียง หรือสไลด์มัลติมีเดีย เป็นต้น

๓. ประเภทฐานข้อมูล (Database) เป็นวรรณกรรมขนาดใหญ่ที่จัดเก็บข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยี เพื่อสะดวกในการสืบค้น ซึ่งการสืบค้นอาจทำโดยผ่านแหล่งผลิตฐานข้อมูลหรือผ่านระบบเครือข่าย หรือสืบค้นด้วย CD – ROM ก็ได้ ระบบการจัดเก็บฐานข้อมูลนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๓.๑ ฐานข้อมูลบรรณานุกรม (Bibliographic databases) เป็นการเก็บข้อมูลของหนังสือ วารสาร เอกสาร รายงานการประชุมต่างๆ ในลักษณะข้อมูลบรรณานุกรม

๓.๒ ฐานข้อมูลตัวเลข (Numeric databases) เป็นการเก็บข้อมูลตัวเลขเกี่ยวกับการลงทุน ตลาดหุ้น ธุรกิจ อุตสาหกรรม ทฤษฎีและสูตรสมการต่างๆ

๓.๓ ฐานข้อมูลเต็มรูปแบบ (Full-text databases) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ หากผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าข้อมูลประเภทใดและเรื่องใดสามารถค้นหาได้จากฐานข้อมูลที่ห้องสมุด ที่มีการจัดทำระบบนี้ไว้หรือองค์การต่างๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีการจัดทำไว้

๔. ประเภทอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่ทำได้รวดเร็ว และได้ข้อมูลมาก ทันสมัย การสืบค้นต้องผ่าน Search Engine ที่เชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ต่างๆ ที่นิยมกันแพร่หลาย เช่น Google, Yahoo เป็นต้น

ขั้นตอนการทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยสามารถดำเนินการทบทวนวรรณกรรมให้เป็นระบบได้ ดังนี้^๑

๑. ต้องมีความชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา โดยเฉพาะต้องทราบว่าคุณค่าสำคัญ (Key words) ของเรื่องที่จะวิจัยคืออะไร พร้อมทั้งตัดสินใจว่าจะศึกษาเรื่องนั้นๆ ให้มีความเข้มข้นมากน้อยเพียงใด

๒. ต้องมีการวางแผนในการศึกษา เช่น ใช้กลวิธีใดในการค้นหา ใช้เวลาในการศึกษานานเท่าไร ห้องสมุดที่จะไปศึกษาอยู่ที่ไหนบ้าง

๓. ต้องทราบว่าประเภทของเอกสารที่จะศึกษามีอะไรบ้าง รวมถึงจะศึกษาเอกสารเหล่านั้นย้อนหลังไปมากน้อยเพียงใด และมีจำนวนเอกสารเท่าไร

๔. ทบทวนข้อค้นพบ เนื้อหา หรือประเด็นสำคัญ จากการศึกษาให้ครบถ้วน เพื่อนำไปสู่การบูรณาการสร้างเป็นกรอบแนวคิด

^๑ ฉัตรสุมน พงศ์นิญโญ, **หลักการวิจัยทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

ในการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยควรจัดทำแบบการบันทึกซึ่งอาจประกอบด้วยชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง จังหวัดที่พิมพ์ สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ อ่านเนื้อหาที่ต้องการและสรุปความให้ชัดเจน พร้อมทั้งระบุหน้าที่ใช้ข้อมูลเหล่านั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่การอ้างอิงได้อย่างชัดเจน และค้นคว้าเพิ่มเติมอีกในภายหลัง และเพื่อการทำเอกสารอ้างอิงท้ายรายงาน นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ สร้างเป็นกรอบแนวคิด โดยคิดว่าหากศึกษาเรื่องนั้นๆ จะต้องมีการวิจัยอะไรบ้าง เป็นแผนภาพที่จะบอกว่าปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยสนใจนั้นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร มีความเป็นเหตุเป็นผลกันอย่างไร เพื่อสะดวกในการนำเสนอต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยควรทำการจดบันทึกสาระสำคัญต่างๆ ที่อาจนำมาใช้อ้างอิงเกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ ของการวิจัยลงในบัตรหรือแผ่นบันทึก เพื่อความสะดวกในการอ้างอิงและใช้เรียบเรียงในเวลาต่อมา

การเขียนผลการทบทวนวรรณกรรม

หลังจากได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจนครบถ้วน สมบูรณ์ เพียงพอแล้วต่อไปนำเนื้อหาความรู้และแนวคิดทั้งหมดที่เกี่ยวข้องโดยตรงมาจัดระเบียบโดยจัดทำโครงเรื่อง

๑. การทำโครงเรื่อง (outline) เมื่ออ่านและบันทึกเนื้อหาไว้แล้ว ให้รวบรวมบัตรบันทึกเนื้อหาความรู้ ความคิดทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่และจัดเรียงกันตามลำดับ ให้เป็นระเบียบเพื่อให้ผู้อ่านติดตามเรื่องและเข้าใจง่าย โดยแบ่งประเภทเนื้อหาด้วยการทำเป็นโครงเรื่อง ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย หัวข้อย่อย และหัวข้อสุดท้าย การให้ชื่อหัวข้อควรเป็นข้อความที่กะทัดรัดที่สุด ได้รับความและแต่ละหัวข้อเรื่องต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามลำดับ เพื่อให้เนื้อหาของเรื่องดำเนินไปตามลำดับไม่วกวนไปมา

๒. เขียนฉบับร่าง (The First Draft) ให้เริ่มย่อหน้าแรกด้วยประโยคนำบรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่า ได้มีการทบทวนจากแหล่งข้อมูลใดบ้าง เนื้อหาที่นำเสนอมีอะไรบ้าง บรรยายให้เห็นภาพของการผสมผสานเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงเขียนเนื้อหาตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในโครงเรื่องที่ทำไว้ โดยใช้ข้อมูลเนื้อหาจากบัตรที่บันทึกข้อมูลเนื้อหาไว้ประกอบการเขียน

การเขียนฉบับร่างเป็นการเขียนเบื้องต้น เนื้อหาและความถูกต้องของข้อมูลที่นำเสนอและควรระบุนการอ้างอิงให้ถูกต้องสมบูรณ์ เพื่อป้องกันการสับสนและการค้นหาหลักฐานอ้างอิงภายหลัง เพราะมีความยุ่งยากมากยังไม่ต้องคำนึงถึงรูปแบบการเขียนมากนัก เนื่องจากการเขียนอย่างหยาบๆ ยังเขียนไม่จบ เป็นการลองดูก่อน (tentative) ยังไม่แน่นอน ยังไม่ใช่ฉบับสมบูรณ์ (final) แม้จะต้องเขียนตามโครงเรื่องแต่ก็ให้เขียนอย่างอิสระไม่ต้องกังวลรูปแบบประโยคและไวยากรณ์มากนัก ขอให้เขียนตามความรู้ ความเข้าใจและความคิดเห็นที่มีอยู่อย่างแท้จริงก็พอ โดยยึดหลักว่า

๒.๑ เขียน เรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับและอยู่ในกรอบของโครงเรื่อง

๒.๒ เขียนเป็นสำนวนของผู้วิจัยเอง

๒.๓ ใช้คำศัพท์ให้ถูกต้อง เขียนให้กะทัดรัด ชัดเจน และได้ใจความสมบูรณ์ให้ผู้อ่านเข้าใจเหมือนกับเราเข้าใจ

๒.๔ การคัดลอกเนื้อหาของผู้อื่นอย่าให้มากนัก และไม่ควรคัดลอกเนื้อหาของผู้คนอื่นมา ยาวๆ

๒.๕ เขียนตามข้อมูลและเนื้อหาที่ได้มา ซึ่งต้องตรวจสอบความถูกต้องและเชื่อถือได้

๓. ปรับปรุงแก้ไขฉบับร่าง (Revising the Draft) หลังจากเขียนฉบับร่างเสร็จแล้ว ควรปล่อยทิ้งไว้หน่อยอาจจะประมาณหนึ่งสัปดาห์ก็ได้เพื่อให้เวลาฆ่าความทรงจำเก่าที่เขียนไว้บ้าง การปรับปรุงแก้ไขควรอ่านเนื้อหาให้ตลอดในครั้งเดียวและควรอ่านทบทวนหลายๆ ครั้ง อ่านพิจารณาเนื้อหาแต่ละหัวข้อ แต่ละย่อหน้าว่าได้ใจความสมบูรณ์ในตัวเองหรือยัง มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามลำดับดีหรือยัง รวมทั้งต้องอ่านตรวจสอบความถูกต้องทั้งเนื้อหา ภาษา การเว้นวรรค การใช้เครื่องหมาย และรูปแบบการเขียน

ในการปรับปรุงแก้ไขฉบับร่างควรตั้งคำถามและตอบเองว่า

๓.๑ เนื้อหาที่เขียนไว้ให้ประเด็นตรงจุด (at the point) ชัดเจนแล้วหรือยัง

๓.๒ เนื้อหาที่เขียนไว้ให้ข้อมูล เนื้อหาสนับสนุนปัญหาการวิจัยเพียงพอแล้วหรือยัง

๓.๓ มีข้อมูล เนื้อหาเกิน หรือไม่เกี่ยวข้องตัดทิ้งออกไปได้บ้างหรือไม่

๓.๔ เนื้อหาที่เขียนจัดทำอย่างสมเหตุผลและเป็นระบบ ระเบียบดีหรือยัง รวมทั้งเนื้อหา สอดคล้องและต่อเนื่องกันหรือไม่

๓.๕ แต่ละย่อหน้ายาวเกินไปหรือไม่ ถ้ายาวไปสามารถแยกย่อหน้าได้หรือไม่

๓.๖ คำที่ใช้ถูกต้องชัดเจนและมีความหมายแน่นอนแล้วหรือไม่

๓.๗ มีคำฟุ่มเฟือย ไม่เป็นประโยชน์หรือมีคำที่อธิบายไม่ได้บ้างหรือไม่

๔. การจัดทำฉบับสมบูรณ์ (Final Draft) เมื่อได้แก้ไขฉบับร่างถูกต้องสมบูรณ์ดีแล้วก็เขียนและจัดทำฉบับสมบูรณ์ต่อไป ซึ่งจะเขียนหรือพิมพ์ก็ได้

๕. สิ่งที่ต้องระมัดระวังในการเขียนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕.๑ ขาดระบบ ระเบียบในการจัดลำดับหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อย

๕.๒ หัวข้อกับเนื้อหาไม่สอดคล้องกัน หรือไม่ใช้เรื่องเดียวกัน หัวข้อสื่อความหมายอย่าง แต่เนื้อหาที่เขียนมีใจความอย่าง

๕.๓ ขาดการผสมกลมกลืนและไม่ต่อเนื่องกัน เพียงแต่นำเนื้อหามาเรียงต่อกันเท่านั้น

๕.๔ เนื้อหาขาดการปรับปรุง ตกแต่งให้ตรงกับเรื่องที่ต้องการศึกษาวิจัย เช่น ต้องการศึกษาพฤติกรรมผู้สูงอายุ แต่เนื้อหาใช้พฤติกรรมของบุคคลทั่วไป

๕.๕ การอ้างอิงไม่ถูกต้องสมบูรณ์ ไม่เป็นไปตามระบบการอ้างอิงระบบใดระบบหนึ่ง ใช้หลายระบบผสมกัน

๕.๖ การคัดลอกข้อมูล ตัวเลข ตัวเลขทศนิยม ศัพท์เทคนิค ศัพท์ชื่อเฉพาะผิดหรือคลาดเคลื่อน^๒

ความสำคัญของการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องถึงจะไม่ใช่วิธีขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการวิจัย แต่จัดว่ามีความสำคัญมาก ความสำคัญของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอาจสรุปได้ดังนี้^๓

๑. ทำให้ผู้วิจัยสามารถเลือกและกำหนดปัญหาเพื่อการวิจัยได้
๒. ทำให้ผู้วิจัยรู้และเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันและความก้าวหน้าของสาขาที่ตนเองสนใจทำวิจัย

๓. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะทำให้ผู้วิจัยทราบว่าปัญหาที่น่าสนใจอะไรบ้างในสาขาวิชาที่ตนจะทำวิจัยที่มีผู้ทำการศึกษาแล้ว และปัญหาอะไรบ้างที่ยังไม่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยสามารถจะหลีกเลี่ยงการวิจัยซ้ำซ้อนและมีความคิดริเริ่มแปลกใหม่ขึ้นมาจากความสำคัญข้อนี้

๔. ผู้วิจัยสามารถทราบปัญหาและข้อบกพร่องต่างๆ ในสาขาวิชาที่ตนสนใจและสามารถที่จะนำปัญหาและข้อบกพร่องเหล่านั้นมาปรับปรุงหรือพัฒนาเพื่อให้งานวิจัยของตนประสบผลดียิ่งขึ้น

๕. ผู้วิจัยจะได้แนวทางต่างๆ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ทราบแหล่งที่มาและการได้มาซึ่งข้อมูล เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ต้องใช้ การกำหนดรูปแบบการวิเคราะห์ การเลือกและการกำหนดตัวแปร ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์และการทำรายงานการวิจัย เป็นต้น

๖. ผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยของตนมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสรุปในรายงานวิจัย ทั้งนี้ไม่ว่าการเปรียบเทียบผลนั้นจะเป็นการเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

๗. เพิ่มความน่าเชื่อถือและน้ำหนักเชิงวิชาการให้กับงานวิจัย

ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

ในการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยที่ไม่เคยทำการวิจัยมาก่อนอาจประสบปัญหาต่างๆ ในการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งจะทำให้การวิจัยไม่สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อจะได้ทราบปัญหาและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ทำให้สามารถทบทวนวรรณกรรมได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

^๒บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, คู่มือการเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓ - ๑๐๙.

^๓มนัส สุวรรณ, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙ - ๓๐.

เกิดประโยชน์สูงสุดต่อกระบวนการทำวิจัยในขั้นตอนต่อไป ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับผู้วิจัยในการทบทวนวรรณกรรมมีดังนี้^๔

๑. ผู้วิจัยไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าเอกสารหรืองานวิจัยที่กำลังศึกษาอยู่นั้นเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของตนหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้วิจัยยังไม่ชัดเจนในปัญหาการวิจัยของตน ผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจกับปัญหาของตนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อน มีการนิยามปัญหาให้ชัดเจนและกำหนดขอบข่ายของปัญหาที่จะศึกษาว่าต้องการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง ซึ่งการตัดสินใจว่างานวิจัยหรือเอกสารต่างๆ เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของผู้วิจัยหรือไม่ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้จากชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัยและสมมติฐานการวิจัย เป็นต้น เป็นการตีกรอบในการทบทวนวรรณกรรมให้แคบลงและเหมาะสมกับงานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังทำการศึกษาอยู่

๒. ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลไม่ถูกวิธี ผู้วิจัยบางส่วนใช้วิธีการคัดลอกข้อมูลมาทั้งหมด การจดบันทึกข้อมูลต้องเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในการวิจัย จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย การใส่ข้อมูลมากๆ เกินความจำเป็นนั้นจะทำให้เสียเวลาและทำให้เนื้อหายาวเกินความจำเป็น

๓. ผู้วิจัยไม่มีแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่ชัดเจน ผู้วิจัยบางส่วนทำการค้นหาหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วทำการคัดลอกมาแต่เนื้อหาเท่านั้น ไม่มีการอ้างอิงเชิงบรรณานุกรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย ดังนั้น เมื่อผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากหนังสือ เอกสารและวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยต้องจดข้อมูลบรรณานุกรมของหนังสือที่เอามาใช้ด้วย เช่น ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ปีที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ เป็นต้น

๔. ผู้วิจัยไม่อ่านข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบ ทำให้เกิดความสับสนไม่เข้าใจประเด็นที่กำลังศึกษาอยู่ จึงทำให้เลือกข้อมูลมาใช้ในการทบทวนวรรณกรรมไม่ตรงประเด็นในการวิจัย ซึ่งทำให้งานวิจัยไม่น่าเชื่อถือและไม่มีประสิทธิภาพ

๕. ผู้วิจัยไม่ทราบแหล่งข้อมูลที่จะใช้ค้นหาเอกสารในการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งในปัจจุบันแหล่งข้อมูลในการทบทวนวรรณกรรมมีมากมาย ทั้งที่เป็นหนังสือ สิ่งพิมพ์ แม้กระทั่งในอินเทอร์เน็ตก็สามารถค้นคว้าหาข้อมูลในการทำวิจัยได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ซึ่งผู้วิจัยต้องทำการศึกษาช่องทางที่จะใช้ค้นคว้าที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเองมากที่สุด

๖. ผู้วิจัยไม่ทราบหลักเกณฑ์ในการนำข้อมูลมาใช้ ข้อมูลที่นำมาใช้ควรเป็นข้อมูลที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ สามารถนำมาเทียบเคียงหรือปรับใช้ในปัจจุบันได้ ดังนั้น หนังสือหรือเอกสารจึงควรเป็นฉบับที่ตีพิมพ์ล่าสุดและวิทยานิพนธ์ที่นำมาเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็ควรค้นคว้าเล่มที่ พ.ศ. ไม่เกิน ๑๐ ปี ย้อนหลัง เช่น ทำวิทยานิพนธ์ใน ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ วิทยานิพนธ์ที่นำมาใช้อ้างอิงก็ไม่ควร

^๔ ภัทรา นิคมานนท์, **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

เกินปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยควรศึกษาหลักเกณฑ์ในการเลือกข้อมูลที่ต้องการและเหมาะสม เพื่อที่จะได้ทบทวนวรรณกรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ข้อจำกัดของการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมแม้จะมีประโยชน์ต่อการทำวิจัย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

๑. การทบทวนวรรณกรรมมีลักษณะเฉพาะเจาะจง (selective) ในการเลือกวรรณกรรมสำหรับอ่านทบทวน ทำให้การทบทวนอาจไม่ทั่วถึงหรือสาระที่ได้เป็นที่น่าสนใจในความน่าเชื่อถือ

๒. ผู้อ่านทบทวนวรรณกรรม อาจมีอคติในบางเรื่องบางประเด็น

๓. การทบทวนวรรณกรรมอาจทำให้ผู้วิจัยติดกรอบความคิดซึ่งจะทำให้การศึกษาในภาคสนาม (field work) ไม่ครบถ้วน หรือผู้วิจัยมองไม่เห็นประเด็น สมมติฐาน ข้อมูลใหม่ๆ ที่ปรากฏในสนามวิจัย ดังนั้น งานวิจัยบางเรื่องจะเริ่มทบทวนวรรณกรรมหลังเก็บข้อมูลไปแล้ว หรือทำการทบทวนเอกสารไปพร้อมๆ กับงานในภาคสนาม เพื่อเปรียบเทียบสิ่งที่ค้นพบในภาคสนามกับในวรรณกรรมที่ทบทวน หรืออาจทบทวนวรรณกรรมตลอดระยะเวลาตั้งแต่ก่อนปฏิบัติงานในภาคสนาม ระหว่างทำงานในภาคสนามและหลังจากการเก็บข้อมูลในภาคสนามแล้ว^๕

สรุป

การทบทวนวรรณกรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญกับผู้วิจัยเป็นอย่างมาก เพราะคำว่า Research คือ การค้นคว้าไป ค้นคว้ามานำ หรือค้นเข้าไปเข้ามา การอ่านมากค้นคว้ามามากจะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบแนวคิด วิธีการ ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดในการทำวิจัย ประเด็นสำคัญหรือเรื่องที่ต้องทำการศึกษาค้นคว้า ความคงอยู่ของทฤษฎีที่เกิดขึ้น เพราะการวิจัยเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในทางวิชาการ และผลการวิจัยที่ได้อาจตอบย้าหรือยืนยันว่าทฤษฎีใดถูกต้อง คงอยู่ และยังคงยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ได้ หรือทฤษฎีใดที่ล้าหลังไม่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคม การเมืองหรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป เพื่อที่จะได้พัฒนาผลงานวิจัยหรือองค์ความรู้ใหม่ให้ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรสุมน พฤทธิปัญญา. **หลักการวิจัยทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๓.

^๕ ทีวีศักดิ์ นพเกษรและคณะ, **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครราชสีมา : บริษัท โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง จำกัด (CJM), ๒๕๕๑), หน้า ๖๙.

- ทวีศักดิ์ นพเกษตรและคณะ. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครราชสีมา : บริษัท โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง จำกัด (CJM), ๒๕๕๑.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. **คู่มือการเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๖.
- ภัทรา นิคมานนท์. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อักษราพัฒนา, ๒๕๔๒.
- มนัส สุวรรณ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๔.
- รัตนะ บัวสนธ์. **ปรัชญาวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอเชียแปซิฟิกพรินติ้ง จำกัด. ๒๕๕๒.
- สุรพงษ์ ไสยชนะเสถียร. **หลักและทฤษฎีการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประสิทธิภัณฑ์แอนด์พรินติ้ง, ๒๕๔๙.
- อคิน รพีพัฒน์และคณะ. **การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.
- Behling, John H.. **Research methods, statistical concepts, and research practicum**. Millburn, N.J. : RF Pub..1975.
- De Vaus, David A. **Research design in social research**. London : Sage Publications. 2001.